

El mapa de Josep Aparici en el context de la cartografia de Catalunya fins al segle XVIII

Carme Montaner Garcia

El mapa de Josep Aparici
en el contexto de la cartografía
de Cataluña hasta el siglo XVIII

Josep Aparici's map in the context
of the cartography of Catalonia
until the 18th century

El mapa de Josep Aparici en el context de la cartografia de Catalunya fins al segle XVIII

Carme Montaner Garcia

Els primers mapes de Catalunya

Tot i que les terres catalanes ja apareixien en mapes generals de la Mediterrània o de la península Ibèrica de l'època medieval —molt sovint només amb l'escriptura d'alguns topònims i el dibuix d'algunes vinyetes de ciutats com es veu en les cartes nàutiques o portolans—,¹ no va ser fins a les acaballes del segle XVI que va començar a haver-hi mapes que dibuixaven específicament el Principat. Curiosament, els primers mapes de Catalunya que coneixem són impresos i es remunten a principis del segle XVI. Així doncs, la història de la cartografia de Catalunya s'inicià a partir de la invenció de la impremta, que transformà profundament les eines de producció i distribució del coneixement.

A mitjan segle XV la incipient indústria editorial, present sobretot als Països Baixos i a Alemanya, començà a imprimir gravats que reproduïen vistes i mapes. En aquells mateixos anys les monarquies europees començaven a expandir-se cap a Amèrica i cap a l'Àsia i es forjava una burgesia amb ànsies de conèixer els nous territoris. Ben aviat sorgiren els atlas, uns llibres de mapes que agrupaven representacions de tot el món conegut i que van tenir un gran èxit.

El primer mapa en què trobem esmentat el topònim Catalunya en el títol es publicà a Colònia l'any 1595. Es tracta d'*Aragonia et*

Catalonia / Aragón y Cataluña, que abraça tot Catalunya, la vall de l'Ebre fins al mar Cantàbric i, pel sud, arriba fins a la ciutat de València. El dibuix d'aquest espai és tant estretat que el territori català s'estén per bona part del document i s'hi situen un nombre considerable de topònims catalans. Només hi apareixen representats els rius i unes muntanyes dibuixades de perfil. Es tracta d'un mapa de petit format (15 x 22 cm) i línia molt senzilla, pensat per il·lustrar un llibre i atribuït a l'alemany Jean Matal, també conegut com a Johannes Metellus (1517-1597), geògraf i humanista de la cort de Felip II. A part d'aquesta edició se'n coneix una de posterior del 1598.²

Però no trobem el primer mapa estricte de Catalunya fins a començaments del segle XVI. Es tracta d'un mapa de gran format publicat en sis fulls a Anvers, en una data incerta, que s'ha situat cap al 1602. És signat per l'editor Jan Baptista Vrients (1552-1612) i només en coneixem un exemplar, que es conserva a la Biblioteca Nacional de França.³ D'aquest mapa sorprèn la veracitat de la descripció. Hi ha dibuixats els principals rius catalans i situa —de manera molt fidedigna— una gran quantitat de viles i ciutats. De seguida es fa evident que per dibuixar aquest mapa calia un gran coneixement de la geografia del país i res no fa pensar que fos precisament un editor d'Anvers qui el tingués. La clau ens la dona la cartel·la —el text emmarcat en un cantó del mapa que aporta informació sobre la seva realització—, en la qual veiem que l'editor dedica el mapa als diputats i oïdors

1 PUJADES I BATALLER, Ramon J. (2007): *Les cartes portolanes: la representació medieval d'una mar solcada / Portolan Charts: the Medieval Representation of a Ploughed Sea*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans i Institut Europeu de la Mediterrània (ed. bilingüe català-anglès).

2 Vegeu-ne un exemplar a: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/3892/rec/1>.

3 Biblioteca Nacional de França (Ge DD 5896).

Mapa de Jan Baptist Vrients, 1608: “*Cataloniæ Principatus novissima et accurata descriptio*”

© de la fotografia: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC)

Considerat el primer mapa imprès de Catalunya. Només se'n coneix un exemplar: el de la Bliothèque Nationale de France, departement des Cartes et Planes (GeDD 5896 Res).

de comptes de la Generalitat de Catalunya. La correcció toponímica d'aquest document revela que la informació només s'havia pogut obtenir directament des del Principat. Tot fa pensar, doncs, que aquest mapa és un encàrrec fet pel Govern català, però, per algun motiu que desconeixem, només se'n va arribar a imprimir un sol exemplar.

Aquest primer mapa de Catalunya, però, no va caure en l'oblit. L'editor Vrients, que havia esdevingut el successor del gran editor Abraham Ortelius (1527-1598) i del seu conegut atlas *Theatrum Orbis Terrarum*, en va fer una reducció per adaptar-la al format llibre (38 x 49 cm) i a partir del 1603 la va incloure en les edicions d'aquesta magna obra. Aquesta versió del mapa de Catalunya reduït va tenir molta difusió, ja que es va anar reproduint en les diverses edicions del *Theatrum* fins a la mort de Vrients el 1612.⁴ Es tracta d'un mapa en dos fulls amb un text descriptiu darrere que va aparèixer en edicions en llatí, castellà, francès i italià. Posteriorment el mapa va ser copiat —amb molt poques variants— i reproduït en la majoria d'atles sorgits de les famoses impremtes flamenques al segle XVII. Així, trobem el mapa de Catalunya imprès en els atles de les prestigioses impremtes de Mercator, Blaeu, Hondius i Janssonius. Entre el 1613 i el 1675 es van publicar gairebé seixanta edicions de mapes de Catalunya que seguïen aquest model reduït de Vrients.⁵ Aquesta va ser la imatge cartogràfica de Catalunya de la primera meitat del segle XVII.

Els editors francesos agafen el relleu

La Guerra dels Segadors va obrir una nova etapa en la història del mapa de Catalunya. La terra catalana esdevingué escenari de

nombrosos enfrontaments bèl·lics amb un enemic omnipresent: l'exèrcit de la monarquia francesa. Aquest exèrcit ben aviat es preocupà per millorar les tècniques d'aixecament cartogràfic dels territoris que volia ocupar, cosa que culminà amb la creació d'un cos d'enginyers militars l'any 1691. L'expansió francesa per bona part d'Europa nodrí els arxius militars francesos d'un gran volum d'informació geogràfica de tot el continent que de seguida fou aprofitada per desenvolupar una indústria editorial de caràcter privat. Amb els anys, les editorials cartogràfiques franceses van desplaçar la potent indústria editorial dels Països Baixos.

L'inici de la cartografia d'origen francès a Catalunya té un nom propi, Sébastien de Pontault, *sieur de Beaulieu* (c. 1612-1674), un militar que es dedicà a dibuixar els escenaris de guerra i que fundà una pròspera editorial privada per gravar i distribuir els dibuixos que havia anat fent de tot Europa. Publicà catorze atles de petit format coneguts com a *Petits Beaulieu*, dels quals dos fan referència a Catalunya. S'hi reproduïxen nombroses viles i ciutats catalanes i en molts casos constitueixen les primeres representacions cartogràfiques conegudes. Sébastien de Pontault també va ser autor del *Gran Beaulieu*, mapes i vistes de gran format on destaca una famosa vista de Barcelona. Tot i que el seu mapa de Catalunya és de petit format, el conjunt de la seva obra constitueix la primera gran representació cartogràfica de Catalunya i se'n van fer diverses edicions, la majoria després de la seva mort.

A partir d'aquest punt, l'interès de França per realitzar i editar mapes de Catalunya va créixer enormement i va tenir continuïtat amb més o menys intensitat fins a començament del segle XIX. Els editors francesos més prolífics de la segona meitat del segle XVII també pel que fa a Catalunya foren els Sanson, pare i fill: Nicolas Sanson (1600-1667) i Guillaume Sanson (1633-1703). Després d'uns primers mapes de Catalunya sorgits en la dècada del 1640, fets pels tallers de Jean Boisseau el 1642 i per Christophe Tassin el 1645, els mapes dels Sanson van ser els més coneguts. De fet, el 1660, just un

4 GALERA, M.; CASASSAS, A. (2001): *Els mapes del territori de Catalunya durant dos-cents anys, 1600-1800*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.

5 MONTANER, C. (2011): «"Catalonia" de Johannes Janssonius i Henricus Hondius, un model de mapa imprès de Catalunya a la primera meitat del segle XVII», a *10 Mapes de Catalunya (1606-1906)*. Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya i Rafael Dalmau editors, p. 21-32.

any després del Tractat dels Pirineus, Nicolas Sanson publicà un mapa amb el dibuix de la nova frontera al nord del Principat, amb el títol de *Principaute de Catalogne, divisée en neuf dioeceses et en dix-sept vegueries &c., mais le comté de Roussillon ou est l'evesché d'Elne, transferé a Perpignan..., ...ou sont les veguerie de Perpignan, souveguerie de Valspir, veguerie de Villefranque en Conflans, souveguerie de Capsir, encor le val de Carol, la Torre de Cerdagne, &c. dans le comté de Cerdagne, sont a present reunis a la France*.⁶ Sanson tenia informació molt precisa sobre quins territoris catalans havien passat a ser del domini de la monarquia francesa i amb aquest mapa contribuï a la difusió de la nova frontera. Es publicà per primera vegada en un atlas conegut com a *Cartes generales de toutes les parties du monde*, imprès a París als tallers de Pierre Mariette.

D'altra banda, els mapes dels Sanson, i en general els realitzats a França en aquell període, es caracteritzen per una deformació del perímetre del Principat. Adopten una forma eixamplada que situa en un mateix paral·lel les ciutats de Barcelona i Tarragona, amb la qual cosa el dibuix mostra una fesomia bombada molt característica. Cal tenir en compte, a més, que s'inicià la introducció d'una toponímia altament afrancesada que va arraconar durant molts anys la transcripció dels noms de lloc en català. Tots aquests mapes van ser objecte de moltes edicions i reedicions, no sols a França, sinó també en altres països, que en van fer còpies amb més o menys fidelitat.

Guillaume Sanson publicà l'any 1696 un nou mapa de Catalunya de format més gran que l'anterior: *La Catalogne, sous le Nom de laquelle sont compris la Principauté de Catalogne, et les Comtés de Roussillon et de Cerdagne. Divisés en leurs Vigueries*. Es pot comprovar que molts anys més tard de la signatura del Tractat dels Pirineus, el mapa de Catalunya encara inclou els comtats del nord sota sobirania francesa, que encara es consideraven com a integrants del Principat. En canvi, molts d'aquests mapes no inclouen

la Vall d'Aran, ja que es considerava que formava part de la Gascunya. No va ser fins a començament del segle XVII que les fronteres polítiques van marcar els límits territorials.

Aquesta remarcable producció cartogràfica francesa no va tenir una acció paral·lela per part de la monarquia hispànica. La producció cartogràfica de l'exèrcit espanyol, més centrada a Amèrica, va produir pocs mapes i la majoria no es van publicar. La labor cartogràfica més remarcable la van tenir, sens dubte, els enginyers militars procedents de Milà que van treballar a les ordres del rei d'Espanya. Es va donar, però, un cas ben excepcional: un d'aquests enginyers, Ambrosio Borsano (1633-1708), va dibuixar per compte propi un detallat mapa de Catalunya de gran format (238 x 293 cm) amb tota la informació que havia anat recollint en les successives campanyes de guerra en què havia participat. Instal·lat a Catalunya, va dibuixar un mapa magnífic, que va acabar el 1687 i va presentar al rei amb la petició que li fos publicat. Malauradament, la seva demanda no va ser atesa i el mapa lliurat al monarca va quedar oblidat a les dependències reials. Per sort, ha sobreviscut fins avui dia i es conserva a la Biblioteca Nacional d'Espanya.⁷

Contràriament als mapes impresos dels quals hem estat parlant fins ara, el mapa de Borsano és un mapa manuscrit de gran format. A més de la xarxa hidrogràfica, inclou la xarxa viària i estableix categories dels nuclis de població, que anomena *assentaments* i que distingeix segons tinguin importància militar, política o bé siguin capitals, etc. El mapa està envoltat pel dibuix de vint-i-una places fortes, algunes en planta, d'altres en perfil, i està dedicat al rei Carles II. És, sens dubte, l'obra més destacada de la cartografia de Catalunya del segle XVII,⁸ la qual, a més, es

6 Vegeu-ne un exemplar a: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/1769/rec/1>.

7 Biblioteca Nacional d'Espanya (BNE, MR/43/0): <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000036323&page=1>.

8 BOSSI, Paolo i NADAL, Francesc (2017): «Ambrosio Borsano: un exponente de la escuela de ingeniería militar de Milán al servicio de la Monarquía Hispánica (1633-1661)», a *Hispania. Revista Española de Historia*, vol. 77, núm. 257, p. 673-704.

74. 30.

Mapa de Nicolas Sanson, 1660

“Principaute de Catalogne, divisée en neuf dioceses et en dix-sept vegueries &c., mais le comté de Roussillon ou est l'evesché d'Elne, transferé a Perpignan ... : (cont.) ... ou sont les veguerie de Perpignan, souveguerie de Valspir, veguerie de Villefranque en Conflans, souveguerie de Capsir, encor le val de Carol, la Torre de Cerdagne, &c dans le comté de Cerdagne, sont a present reunis a la France”

complementa amb un text descriptiu del Principat que constitueix una veritable geografia de Catalunya: «Discurso general hecho por el Mre. de Campo don Ambrosio Borsano, natural de la ciudad de Milan, Ingeniero Mayor y Qartel Maestre Gen. del Real Exercicio de Cattaluña, en que describe toda la carta toportografica del Principado de Cattaluña, Condado de Rosellon y Cerdaña».⁹ Aquest text es conserva manuscrit a la Biblioteca Nacional d'Espanya, però la Biblioteca de Catalunya en té una còpia amb algunes diferències.¹⁰ Així doncs, mentre que la cartografia francesa, menys detallada i amb errors de toponímia i de dibuix, va tenir un gran ressò, el mapa de Borsano no va tenir cap mena de difusió. Probablement al monarca hispà no li va interessar difondre la geografia de Catalunya amb el detall que donava el mapa de Borsano.

L'impuls definitiu a la cartografia de Catalunya el va donar la Guerra de Successió. La creació del cos d'enginyers militars de l'exèrcit francès, del qual ja hem fet esment, va propiciar que des de finals del segle XVII es comencessin a aixecar mapes generals de Catalunya, però també mapes parcials —sobretot de la zona de l'Empordà i la Cerdanya—, destinats a servir d'ajuda per a les campanyes d'invasió. D'una banda, es dibuixaren mapes molt més detallats i, de l'altra, s'imprimiren nous mapes generals per donar a conèixer a tot Europa el «teatre de la guerra». La internacionalització del conflicte de la Guerra de Successió i altres fets que van tenir molt de ressò, com el setge de Barcelona del 1697 i, sobretot, el del 1714, crearen expectació entre un públic àvid de consumir representacions dels escenaris més famosos.

9 BNE MSS/18054.

10 Podeu trobar-lo en línia al portal HISPANA o transcrit a MARTÍ ESCAYOL, M. A. i ESPINO LÓPEZ, A. (2013): *Catalunya abans de la Guerra de Successió: Ambrosio Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*. Catarroja/Barcelona, Editorial Afers. Vegeu també: NADAL, F. (2008): «El mapa d'Ambrosio Borsano (1687)», a BURGUEÑO, J. (ed.): *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (s. XVII-XX)*, Barcelona: Societat Catalana de Geografia, p. XXIII-XXIX.

Pel que fa a la cartografia de detall, als arxius militars francesos es conserven uns quants mapes manuscrits de Catalunya, alguns de gran format, dibuixats pels enginyers militars. D'entre tots ells hem de destacar els treballs de Jacques Pennier (1656-c. 1720), un enginyer molt actiu als fronts d'Extremadura i Catalunya que va deixar notables treballs cartogràfics, com el *Recueil des plans du Roussillon, de Catalogne (...) et de quelques endroits de France et d'Espagne*, un manuscrit datat el 1719 i que conté un aplec de nombroses viles i places fortes sobretot de l'Empordà i el Rosselló.¹¹ També va dibuixar la *Carta general del Principado de Catalunya* —amb títol en castellà i francès—, datada cap al 1711 i de gran format (187 x 210 cm). D'aquest mapa cal destacar que el relleu ja no es dibuixa de forma pictòrica amb les muntanyes vistes de perfil com en els mapes fets fins aleshores, sinó amb unes formes que volen fer la sensació que són vistes en vertical, la qual cosa confereix al mapa un aspecte completament nou.

D'aquest mateix període hem de destacar un cartògraf català: Oleguer de Taverner i d'Ardena (1667-1727), comte de Darnius, un militar aristòcrata fervent defensor de la causa borbònica i autor d'una considerable obra cartogràfica que ha passat força desapercebuda perquè la majoria ha restat manuscrita.¹² Oleguer de Taverner, com Pennier, va dibuixar un mapa de gran format de Catalunya (92 x 105 cm) molt detallat, que també es conserva en els arxius militars francesos. Es tracta de la *Carta General del Principado de Catalunya dividida en sus vegueríos con las fronteras de los Reynos de Aragon y Francia dedicada Al Rey Nuestro Señor. V. Nuevamente aumentada y corregida por el Conde de Darnius Gentilhombre de la Cámara de su Majestad*. Datada cap al 1696, és probable que fos una font d'informació molt valuosa per al mapa de

11 *Recueil des Plans du Roussillon, de Catalogne (...)*. Par le Sr Pennier, 1719. Barcelona: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, 2017.

12 MONTANER, C. (2007): «Els mapes setcentistes de Catalunya del comte de Darnius», a *Mètode, Revista de la Universitat de València*, 53, p. 105-113.

Pennier. Del comte de Darnius també es conserven un atlas i mapes de corregiments fets just després de la victòria del rei Felip V sobre Catalunya.¹³ Però de tots els seus treballs només se'n va arribar a publicar un mapa de Catalunya tot just un any abans de la seva mort, el 1726. Té un format de 68 x 98 cm i està envoltat de vint-i-tres places fortes. És un mapa molt dens, de difícil lectura i de factura barroca. Se'n coneixen molt pocs exemplars.

El mapa de Josep Aparici

De tota la cartografia impresa i manuscrita de Catalunya feta en el tombant dels segles XVII i XVIII sobresurt la *Nueva descripcion geographica del Principado de Cataluña* de Josep Aparici, que es va publicar el 1720.¹⁴ Aquest mapa abandona definitivament l'errònia forma bombada del perfil de la costa catalana que havien popularitzat sobretot les edicions franceses i estableix un perímetre en forma de triangle molt més correcte del Principat. Inclou un bon nombre de topònims, sobretot de viles i ciutats, amb una situació geogràfica molt precisa i una grafia molt millor que la que apareixia en els mapes precedents, que s'havien anat afrancesant en relació amb aquell primer mapa de Vrients de feia més d'un segle. És un mapa de gran format (118 x 132 cm), fet aproximadament a escala 1:220 000, la qual cosa li permeté incorporar-hi un munt d'informació. Tot el mapa està envoltat d'una graduació en coordenades geogràfiques amb longitud probablement al meridià a l'illa canària d'El Hierro. El mapa dona les equivalències en una escala gràfica expressada en «leguas españolas» i «leguas de 3000 passos». És ben sabut que encara es va trigar segles a unificar les mesures de tot tipus.

Aparici va dibuixar el mapa a partir dels coneixements propis adquirits en nombrosos

13 Ambdues obres es conserven a l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/search/searchterm/Darnius>.

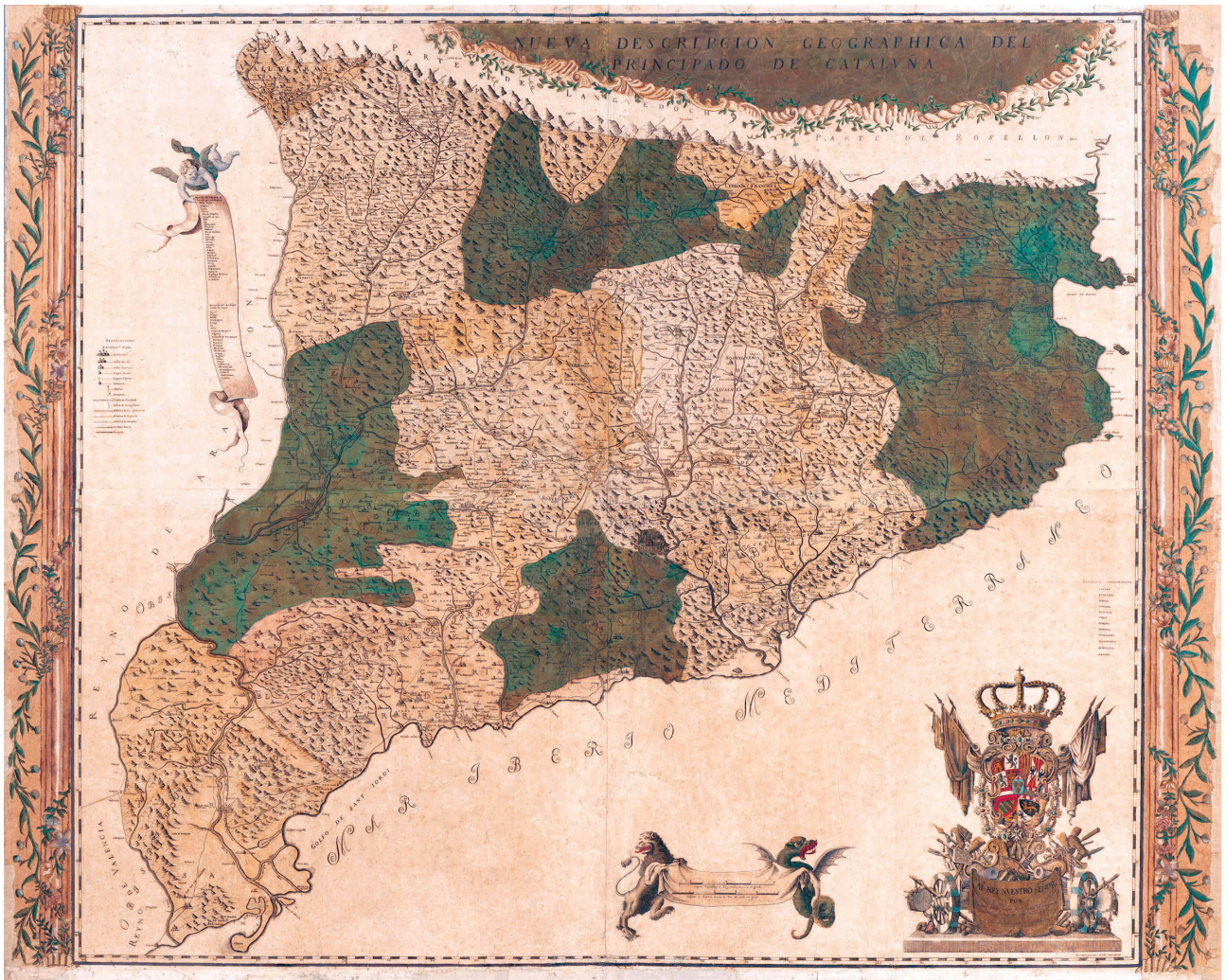
14 Un exemplar d'aquest mapa forma part de la col·lecció del Museu d'Història de Catalunya.

viatges per la geografia catalana. Establí la frontera pirinenca en el límit fixat pel Tractat dels Pirineus, però si bé el Rosselló i el Vallespir ja no surten en el mapa, sí que hi dibuixà la Cerdanya francesa, amb el límit entre els dos regnes ben marcat, potser per no partir aquesta unitat geogràfica dividida per acords polítics. També hi apareixen Andorra i la Vall d'Aran, aquesta darrera ja ben incorporada al mapa de Catalunya.

El mapa també incorpora el dibuix de les divisions administratives internes. En aquest cas, però, van transcórrer uns quants anys des que Aparici va tenir el mapa enllestit fins que finalment el va poder publicar i, pel mig, es trobà amb el canvi d'ens territorials. Les 15 vegueries i 9 sotsvegueries existents fins llavors foren substituïdes, amb el Decret de Nova Planta del 1716, per 12 corregiments més la Vall d'Aran. Així doncs, la delineació inicial de les vegueries esdevingué obsoleta abans de la publicació del mapa i el cartògraf va haver-hi d'introduir de pressa i corrents la nova divisió, marcada amb una línia específica, i també va haver-hi d'incorporar una relació de les «cabeças de corregimientos», una llista molt senzilla que fa pensar en un afegitó de darrera hora. També hi apareixen els bisbats, denominats amb un tipus de lletra específic, i en una llista, aquesta ja molt més treballada i en forma d'orla sostinguda per un amoret o putto, les rectories del bisbat de Lleida, situades dins del bisbat d'Urgell, i les de l'arxiprestat d'Àger. Aparici demostra així que coneixia molt bé l'organització territorial de l'Església.

A més de les línies divisòries, el dibuix dels elements del mapa segueix una tradició pictòrica que ve de lluny i que precisament en aquells anys començava a experimentar canvis. Aparici, seguint els models precedents, dibuixà el relleu amb muntanyes esparses vistes de perfil amb ombreigs i llum de l'oest. El major nombre de muntanyes indica, òbviament, les zones més muntanyoses, i també hi va distingir diferents altures, de manera que a la ratlla dels Pirineus les muntanyes són més altes. D'entre totes elles sobresurt Montserrat, amb el dibuix del

Mapa de Josep Aparici: "Nueva descripcion geographica del principado de Catalvña" Barcelona 1720.
© de la fotografia: Museu d'Història de Catalunya (David Campos)

massís coronat de creus i el santuari, tot centrat amb una imatge molt gran de la Verge i la inscripció: «O Benitos sub tuum presidium» ('Beneïts sota la vostra protecció').

Un element molt important del mapa és el dibuix dels camins. Recordem que els primers mapes de Catalunya només en dibuixaven els rius principals, amb la indicació dels ponts per creuar-los. No va ser fins a l'obra de Borsano del 1687, a la qual ens hem referit abans, que es va dibuixar la xarxa viària, i l'última aportació en aquest sentit fou la d'Oleguer de Taverner, comte de Darnius. No hi ha cap estudi comparatiu pel que fa als camins dibuixats per Josep Aparici i Oleguer de Taverner, però les seves contribucions van posar al dia el coneixement sobre la xarxa viària catalana. En tot cas, el traç ben clar dels camins dibuixats d'Aparici es contraposa al dibuix recarregat i difícil de seguir del mapa del comte de Darnius.

Aquest canemàs de muntanyes en perfil, rius i camins del mapa d'Aparici li serviren de base per situar les ciutats, viles, llocs, santuaris, abadies i fortaleses, categoritzades en una llegenda explicativa. La situació, amb molt pocs errors, d'un munt d'indrets és una de les riqueses del mapa. Aparici, que com veurem més endavant va escriure diversos textos geogràfics, coneixia molt bé els indrets que cartografiava, i això es reflecteix en el mapa. Els nuclis urbans hi són dibuixats amb una vista en perfil, amb tres campanars per a les ciutats, dos per a les viles grans, un per a les viles mitjanes, i un nucli i un campanar més petit per a les viles petites. Els llogarets els hi va dibuixar amb una rodona. El mapa està ple d'aquests símbols que situen les poblacions i van acompanyats pels corresponents topònims, escrits amb pronúncia catalana i amb una grafia clara. La dada anecdòtica és que l'autor, originari de Caldes de Montbui, va afegir a sota del topònim de la seva vila natal: «Patria del autor».

El mapa d'Aparici es va imprimir l'any 1720 i és el primer mapa imprès del qual tenim notícia fet per un català. A la part superior i

sense cap tipus de decoració hi ha el títol *Nueva descripcion geographica del Principado de Cataluña*. A la part inferior, hi dibuixà l'escut d'armes de Felip V amb una dedicatòria: «Al Rey Nuestro Señor por Joseph Aparici Geografo de S. M., natural del Principado de Cataluña». I a continuació hi afegí les dades de l'edició: «Con privilegio por veinte años en el de 1720. En Barcelona en Casa Juan Pablo Martí en la Plaza de San Jayme». A la part inferior, hi apareixen dues bèsties, un lleó i un drac o grifó, que sostenen un llenç amb les escales gràfiques. El gravat del mapa és obra d'Antoni Sabater i es va haver d'imprimir en quatre fulls pel gran format del document. Aparici obtingué una subvenció de les autoritats per dur a terme la publicació i també el títol de geògraf del rei, tal com figura en el mapa.

No se sap quants exemplars d'aquesta edició es van imprimir, però el que sí que sabem és que actualment se'n coneixen molt pocs.¹⁵ Tanmateix, gairebé seixanta anys més tard el mapa continuava vigent, de manera que el 1769 se'n va fer una segona edició. El mapa és pràcticament igual, però canvia la dedicatòria: «Dedicòse en 1720 a la Magestad del Señor Rey Don Felipe V. Por el Autor D. Josef Aparici, su Geografo. Dase otra vez al Publico, añadidos algunos lugares, el presente año de 1769». Veiem que en aquesta edició hi figura explícitament el nom del rei Felip V, a diferència de l'edició anterior, i hi consta el mateix gravador que en l'anterior, ja que és gairebé segur que es van aprofitar les planxes existents. Encara està pendent de fer un estudi comparatiu de les dues edicions per detectar aquests afegits als quals es refereix la nova cartel·la.

L'edició del mapa de Catalunya d'Aparici del 1769 va tenir molta més difusió, com es dedueix del fet que han arribat molts exemplars fins avui dia. De fet, el mapa va

---

15 En els fons públics de Catalunya només tenim coneixement de dos exemplars d'aquesta primera edició a l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (un dels quals prové del Centre Excursionista de Catalunya) i un exemplar al Museu d'Història de Catalunya.

tenir vigència fins ben entrat el segle XIX, en què trobem mapes impresos de Catalunya clarament inspirats en el mapa d'Aparici, com ara el de Ramon Yndar del 1835 o el de Pascual Porta i Margarit del 1873, ambdós ja amb les divisions provincials, però amb un dibuix del mapa calcat del d'Aparici.

Qui era, però, Josep Aparici? Diversos geògrafs i historiadors han estudiat la seva figura.¹⁶ Ens trobem davant d'un funcionari de tresoreria que, per motiu de feina, va efectuar molts desplaçaments pel Principat amb les tropes reials. Això li va permetre conèixer la geografia del país de primera mà, de manera que va anar redactant textos on descrivia les comarques, els bisbats, els pobles..., alhora que donava notícia de temes econòmics, com ara les rendes agrícoles o del tèxtil. Es tracta d'uns textos manuscrits conservats a la Biblioteca de Catalunya, redactats en català i en castellà entre els anys 1708 i 1715. El primer, amb el títol *Descripción y Planta del Principado de Cataluña echa por Joseph Aparici Mercader, cuya mapa esta escrita aparte desumano habiendo visto y midido todo lo que en ella se alla trabajado*, va ser publicat l'any 1946, juntament amb una segona *Descripción*, pel geògraf Salvador Llobet.¹⁷ Un tercer text, que és un resum en català del primer, adreçat al marquès de Trivé, va ser publicat per la Societat Catalana de Geografia.¹⁸ En la introducció d'aquest darrer text, el geògraf Jesús Burgueño¹⁹ va desfer alguns errors, com ara el segon cognom del cartògraf, rebatejat anys després com a Mercader malgrat que en realitat es deia Fins, i va presentar un resum de la seva trajectòria professional lligada als esdeveniments polítics. S'ha titllat sovint Aparici de botifler

16 Vegeu un bon resum del que s'ha dit sobre aquest cartògraf a: BURGUEÑO, J. (2008): «Josep Aparici, geògraf del rei», a BURGUEÑO, J. (ed.) (2008): *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (s. XVII-XX)*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.

17 LLOBET, S. (1946): «Una descripción geográfica del principado de Catalunya por José Aparici en el siglo XVIII». *Hispania*, 6, p. 635-669.

18 BURGUEÑO, J. (2008): *op. cit.*

19 BURGUEÑO, J. (2008): *op. cit.*

en el conflicte de la Guerra de Successió, però tot sembla indicar que les circumstàncies professionals el van portar a treballar per a la corona borbònica quan les tropes internacionals van abandonar els austriacistes i van precipitar el final de la guerra a favor de Felip V. Fou així com acabà treballant amb José Patiño en la implantació del nou cadastre sorgit arran del Decret de Nova Planta.

Cal tenir en compte, però, que Aparici va dibuixar el mapa de Catalunya quan treballava per als Habsburg i que potser va ser un encàrrec del mateix arxiduc Carles. De fet, tot sembla indicar que l'any 1708 ja tenia el mapa força enllestit. Així doncs, el mapa era útil per als dos pretendents al tron. En tot cas, val a dir que el mapa d'Aparici proporcionà la moderna imatge cartogràfica de Catalunya a partir del segle XVIII.

Després del mapa d'Aparici

A partir del segle XVIII, les tècniques cartogràfiques van deixar de ser pictòriques i van passar a ser més precises i geomètriques. Els avenços en les tècniques de mesurament, la confecció de nous aparells de mesura o l'aparició de nous temes susceptibles de ser dibuixats en un mapa van obrir nous horitzons en la cartografia. Dins d'aquest nou panorama hem d'incloure una integració progressiva d'un nombre cada vegada més grans d'usuaris. Si anteriorment la lectura de mapes quedava reduïda a un nucli molt restringit de la població, a partir de la segona meitat del segle XIX s'inicià un procés de generalització entre la població. Polítiques com l'escolarització obligatòria, però també fenòmens com el turisme, van acostar els mapes a un munt de persones.

A Catalunya, circumstàncies pròpies com un moviment rellevant de renovació pedagògica o l'expansió d'un fenomen com l'excursionisme van marcar definitivament un coneixement prou extens de la lectura de mapes. Va ser, però, en el marc de la Renaixença que la imatge del mapa de Catalunya esdevingué un símbol del país.

Al segle XXI vivim una nova transformació: la revolució digital. En un moment d'immediatesa en el qual tots tenim un mapa del món amb el mòbil que portem a la butxaca, és bo aturar-se davant del mapa de Josep Aparici i redescobrir un territori que al cartògraf li va costar més de vint anys de dibuixar i publicar, però que va canviar la imatge cartogràfica de Catalunya. ●

El mapa de Josep Aparici en el contexto de la cartografía de Cataluña hasta el siglo XVIII

Carme Montaner Garcia

Los primeros mapas de Cataluña

Aunque las tierras catalanas ya aparecían en mapas generales del Mediterráneo o de la península Ibérica de la época medieval —muy a menudo solo con la escritura de algunos topónimos y el dibujo de algunas viñetas de ciudades, como se ve en las cartas náuticas o portulanos—,¹ no fue hasta finales del siglo XVI cuando empezamos a encontrar mapas que dibujan específicamente el Principado de Cataluña. Curiosamente, los primeros mapas de Cataluña que conocemos son impresos y se remontan a principios del siglo XVI, de forma que la historia de la cartografía de Cataluña se inició a partir de la invención de la imprenta, que transformó profundamente las herramientas de producción y distribución del conocimiento.

A mediados del siglo XV la incipiente industria editorial, centrada sobre todo en los Países Bajos y en Alemania, empezó a imprimir grabados que reproducían vistas y mapas. En aquellos mismos años las monarquías europeas empezaron a expandirse hacia América y hacia Asia y empezaba a forjarse una burguesía ansiosa de conocer los nuevos territorios. No tardaron en surgir los atlas, unos libros de mapas que agrupaban representaciones de todo el mundo conocido y que tuvieron un gran éxito.

El primer mapa en el que se menciona el topónimo Cataluña en el título se publicó en

1 PUJADES i BATALLER, Ramon J. (2007): *Les cartes portolanes: la representació medieval d'una mar solcada / Portolan Charts: the Medieval Representation of a Ploughed Sea*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans i Institut Europeu de la Mediterrània (ed. bilingüe catalán-inglés).

Colonia en 1595. Se trata de *Aragonia et Catalonia / Aragón y Cataluña* que abarca toda Cataluña, el valle del Ebro hasta el mar Cantábrico y, por el sur, llega hasta la ciudad de Valencia. El dibujo de este espacio está tan deformado que el territorio catalán se extiende por buena parte del documento y en él se sitúan un considerable número de topónimos catalanes. Solo aparecen representados los ríos y unas montañas dibujadas de perfil. Se trata de un mapa de pequeño formato (15 x 22 cm) y línea muy sencilla, pensado para ilustrar un libro y atribuido al alemán Jean Matal, también conocido como Johannes Metellus (1517-1597), geógrafo y humanista de la corte de Felipe II. Aparte de esta edición, se conoce una posterior de 1598.²

No obstante, hasta principios del siglo XVI no encontramos el primer mapa estricto de Cataluña. Se trata de un mapa de gran formato publicado en seis hojas en Amberes, en una fecha incierta, que se ha situado hacia 1602. Está firmado por el editor Jan Baptista Vrients (1552-1612) y solo conocemos un ejemplar, que se conserva en la Biblioteca Nacional de Francia,³ y que sorprende por la veracidad de la descripción. Dibuja los principales ríos catalanes y sitúa —de forma muy fidedigna— una gran cantidad de villas y ciudades. Enseguida resulta evidente que para dibujar este mapa era preciso un gran conocimiento de la geografía del país, y cuesta creer que lo tuviera precisamente un editor de Amberes. La cartela nos da la clave —el texto enmarcado en una esquina

2 Véase un ejemplar en: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/3892/rec/1>.

3 Biblioteca Nacional de Francia (Ge DD 5896).

Mapa de Jan Baptist Vrients, 1608: "Cataloniæ Principatus novissima et accurata descriptio"

© de la fotografia: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC)

Considerado el primer mapa impreso de Catalunya. Solo se conoce un ejemplar: el de la Bliothèque Nationale de France, departement des Cartes et Planes (GeDD 5896 Res).

del mapa que aporta información sobre su realización—, donde vemos que el editor dedica el mapa a los diputados y oidores de cuentas de la Generalitat de Cataluña. La corrección toponímica de este documento revela que la información solo se había podido obtener directamente desde el Principado, por lo que todo hace pensar que este mapa es un encargo realizado por el Gobierno catalán, pero, por algún motivo que desconocemos, solo se llegó a imprimir un solo ejemplar.

Este primer mapa de Cataluña no cayó en el olvido. El editor Vrients, que se había convertido en el sucesor del gran editor Abraham Ortelius (1527-1598) y de su conocido atlas *Theatrum Orbis Terrarum*, realizó una reducción para adaptarlo al formato libro (38 x 49 cm) y, a partir de 1603, la incluyó en las ediciones de esta magna obra. Esta versión del mapa de Cataluña reducido tuvo mucha difusión ya que se fue reproduciendo en las diversas ediciones del *Theatrum* hasta la muerte de Vrients en 1612.⁴ Se trata de un mapa en dos hojas que tiene un texto descriptivo en la parte de detrás, que apareció en ediciones en latín, castellano, francés e italiano. Posteriormente el mapa fue copiado —con muy pocas variantes— y reproducido en la mayoría de atlas surgidos de las famosas imprentas flamencas en el siglo XVII. Así pues, encontramos el mapa de Cataluña impreso en los atlas de las prestigiosas empresas de Mercator, Blaeu, Hondius y Janssonius. Entre 1613 y 1675 se publicaron casi sesenta ediciones de mapas de Cataluña que seguían el modelo reducido de Vrients.⁵ Esta fue la imagen cartográfica de Cataluña de la primera mitad del siglo XVII.

4 GALERA, M.; CASASSAS, A. (2001): *Els mapes del territori de Catalunya durant dos-cents anys, 1600-1800*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.

5 MONTANER, C. (2011): «“Catalonia” de Johannes Janssonius i Henricus Hondius, un model de mapa imprès de Catalunya a la primera meitat del segle XVII», en *10 Mapes de Catalunya (1606-1906)*. Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya i Rafael Dalmau editors, p. 21-32.

Los editores franceses toman el relevo

La guerra de los Segadores abrió una nueva etapa en la historia del mapa de Cataluña. La tierra catalana se convirtió en escenario de numerosos enfrentamientos bélicos con un enemigo omnipresente: el ejército de la monarquía francesa. Un ejército que muy pronto se preocupó por mejorar las técnicas de levantamiento cartográfico de los territorios que quería ocupar y que culminó con la creación de un cuerpo de ingenieros militares en 1691. La expansión francesa por buena parte de Europa nutrió los archivos militares franceses de un gran volumen de información geográfica de toda Europa, que muy pronto fue aprovechada para desarrollar una industria editorial de carácter privado. Con los años, las editoriales cartográficas francesas desplazaron la potente industria editorial de los Países Bajos.

El inicio de la cartografía de origen francés en Cataluña tiene un nombre propio: Sébastien de Pontault, *sieur de Beaulieu* (c. 1612-1674), un militar que se dedicó a dibujar los escenarios de guerra y que fundó una próspera editorial privada para grabar y distribuir los dibujos que había ido haciendo de toda Europa. Publicó catorce atlas de pequeño formato, conocidos como *Petits Beaulieu*, dos de los cuales hacen referencia a Cataluña. En ellos se reproducen numerosas villas y ciudades catalanas y en muchos casos constituyen las primeras representaciones cartográficas conocidas. Sébastien de Pontault también fue autor del *Gran Beaulieu*, mapas y vistas de gran formato, entre los que destaca una famosa vista de Barcelona. Aunque su mapa de Cataluña es de pequeño formato, el conjunto de su obra constituye la primera gran representación cartográfica de Cataluña, de la que se hicieron diversas ediciones, la mayoría después de su muerte.

A partir de este punto, el interés de Francia por realizar y editar mapas de Cataluña creció enormemente y tuvo continuidad con mayor o menor intensidad hasta principios del siglo XIX. Los editores franceses más prolíficos de la segunda mitad del siglo XVII,

también en relación a Cataluña, fueron los Sanson, padre e hijo: Nicolas Sanson (1600-1667) y Guillaume Sanson (1633-1703). Tras unos primeros mapas de Cataluña surgidos en la década de 1640 de los talleres de Jean Boisseau, en 1642, o de Christophe Tassin, en 1645, los mapas de los Sanson fueron los más conocidos. De hecho, en 1660, justo un año después del Tratado de los Pirineos, Nicolas Sanson publicó un mapa con el dibujo de la nueva frontera al norte del Principado, con el título de *Principaute de Catalogne, divisée en neuf dioceses et en dix-sept vegueries &c., mais le comté de Roussillon ou est l'evesché d'Elne, transferé a Perpignan ... : (cont.) ... ou sont les veguerie de Perpignan, souveguerie de Valspir, veguerie de Villefranque en Conflans, souveguerie de Capsir, encor le val de Carol, la Torre de Cerdanne, &c dans le comté de Cerdagne, sont a present reunis a la France.*⁶ Sanson tenía información muy precisa sobre los territorios catalanes que habían pasado a dominio de la monarquía francesa y con este mapa contribuyó a la difusión de la nueva frontera. Se publicó por primera vez en un atlas conocido como *Cartes generales de toutes les parties du monde*, impreso en París en los talleres de Pierre Mariette.

Además, los mapas de los Sanson, y en general los realizados en Francia en aquel período, se caracterizan por una deformación del perímetro del Principado. Adoptan una forma ensanchada que sitúa en un mismo paralelo las ciudades de Barcelona y Tarragona, de forma que el dibujo muestra una fisonomía abombada muy característica. Asimismo, hay que tener en cuenta que se inició la introducción de una toponimia altamente afrancesada que, durante muchos años, arrinconó la transcripción de los nombres de lugar en catalán. Todos estos mapas conocieron muchas ediciones y reediciones, no solo en Francia sino también en otros países que realizaron copias con mayor o menor fidelidad.

6 Véase un ejemplar en: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/1769/rec/1>.

Guillaume Sanson publicó en 1696 un nuevo mapa de Cataluña de formato más grande que el anterior: *La Catalogne sous le nom de laquelle sont compris la principauté de Catalogne et les comtés de Roussillon et de Cerdagne, Divisés en leurs vigueries*. Se puede comprobar que muchos años más tarde de la firma del Tratado de los Pirineos, el mapa de Cataluña todavía incluye los condados del norte, bajo soberanía francesa que todavía se consideraban como integrantes del Principado. En cambio, muchos de estos mapas no incluyen la Val d'Aran ya que se consideraba que formaba parte de la Gascuña. No fue hasta principios del siglo XVIII cuando las fronteras políticas marcaron los límites territoriales.

Esta destacable producción cartográfica francesa no tuvo una acción paralela por parte de la monarquía hispánica. La producción cartográfica del Ejército español, más centrada en América, produjo pocos mapas y la mayoría no se publicaron. La labor cartográfica más remarcable la tuvieron sin duda los ingenieros militares procedentes de Milán que trabajaron a las órdenes del rey de España. Sin embargo, hubo un caso muy excepcional: uno de estos ingenieros, Ambrosio Borsano (1633-1708), dibujó por su propia cuenta un detallado mapa de Cataluña de gran formato (238 x 293 cm) con toda la información que había ido recogiendo en las sucesivas campañas de guerra donde había participado. Instalado en Cataluña, dibujó un mapa magnífico, que acabó en 1687 y presentó al rey con la petición de que le fuera publicado. Desgraciadamente, su demanda no fue atendida, y el mapa entregado al monarca quedó en el olvido en las dependencias reales. Afortunadamente, ha sobrevivido hasta hoy y se conserva en la Biblioteca Nacional de España.⁷

Contrariamente a los mapas impresos de los que hemos hablado hasta ahora, el mapa de Borsano es un mapa manuscrito de gran formato que, además de la red hidrográfica,

7 Biblioteca Nacional de España (BNE, MR/43/0): <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000036323&page=1>.

74.30.

Mapa de Nicolas Sanson, 1660

“Principaute de Catalogne, divisée en neuf dioceses et en dix-sept vegueries &c., mais le comté de Roussillon ou est l'evesché d'Elne, transferé a Perpignan ... : (cont.) ... ou sont les veguerie de Perpignan, souveguerie de Valspir, veguerie de Villefranque en Conflans, souveguerie de Capsir, encor le val de Carol, la Torre de Cerdagne, &c dans le comté de Cerdagne, sont a present reunis a la France”

incluye la red viaria y establece categorías de los núcleos de población que denomina asentamientos y que distingue según tengan importancia militar, política o bien sean capitales, etc. El mapa está rodeado por el dibujo de veintiuna plazas fuertes, algunas en planta, otras en perfil, y está dedicado al rey Carlos II. Es, sin duda, la obra más destacada de la cartografía de Cataluña del siglo xvii⁸ que, además, se complementa con un texto descriptivo del principado que constituye una auténtica geografía de Cataluña: «Discurso general hecho por el Mre. de Campo don Ambrosio Borsano, natural de la ciudad de Milan, Ingeniero Mayor y Qartel Maestre Gen. del Real Exercito de Cattaluña, en que describe toda la carta toportografica del Principado de Cattaluña, Condado de Rosellon y Cerdaña».⁹ Este texto se conserva manuscrito en la Biblioteca Nacional de España pero en la Biblioteca de Cataluña existe una copia con algunas diferencias.¹⁰ Así, mientras que la cartografía francesa, menos detallada y con errores de toponimia y de dibujo, tuvo una gran resonancia, el mapa de Borsano no tuvo ninguna difusión. Posiblemente al monarca hispánico no le interesó difundir la geografía de Cataluña con el detalle que presentaba el mapa de Borsano.

El impulso definitivo a la cartografía de Cataluña lo dio la guerra de Sucesión. La creación del cuerpo de ingenieros militares del ejército francés, que ya hemos

mencionado, propició que desde finales del siglo xvii se empezaran a levantar mapas generales de Cataluña pero también mapas parciales —sobre todo de la zona de l'Empordà y la Cerdanya—, destinados a servir de ayuda para las campañas de invasión. Por un lado, se dibujaron mapas mucho más detallados y, por la otra, se imprimieron nuevos mapas generales para dar a conocer en toda Europa el «teatro de la guerra». La internacionalización del conflicto de la guerra de Sucesión y otros hechos que tuvieron mucha resonancia, como el sitio de Barcelona de 1697 y, sobre todo, el de 1714, crearon expectación entre un público ávido de consumir representaciones de los escenarios más famosos.

Respecto a la cartografía de detalle, en los archivos militares franceses se conservan unos cuantos mapas manuscritos de Cataluña, algunos de gran formato, dibujados por los ingenieros militares. De entre todos ellos destacan los trabajos de Jacques Pennier (1656-c. 1720), un ingeniero muy activo en los frentes de Extremadura y Cataluña, que dejó notables trabajos cartográficos, como el *Recueil des plans du Roussillon, de Catalogne (...) et de quelques endroits de France et d'Espagne / Par le Sr Pennier ingenieur et geographe du Roy 1719*, un manuscrito fechado en 1719 que reúne numerosas villas y plazas fuertes, sobre todo de l'Empordà y el Rosellón.¹¹ También dibujó una *Carta general del Principado de Cataluña* —con título en castellano y francés—, fechada hacia 1711 y de gran formato (187 x 210 cm). De este mapa cabe destacar que el relieve ya no se dibuja de forma pictórica con las montañas vistas de perfil, como en los mapas realizados hasta entonces, sino con unas formas que quieren dar la sensación de que se ven en vertical y confieren al mapa un aspecto completamente nuevo.

De este mismo periodo hemos de destacar un cartógrafo catalán: Oleguer Taverner

8 BOSSI, Paolo y NADAL, Francesc (2017): «Ambrosio Borsano: un exponente de la escuela de ingeniería militar de Milán al servicio de la Monarquía Hispánica (1633-1661)», a *Hispania. Revista Española de Historia*, vol. 77, núm. 257, p. 673-704.

9 BNE MSS/18054.

10 Puede encontrarse en línea en el portal HISPANA o transcrito en MARTÍ ESCAYOL, M. A. y ESPINO LÓPEZ, A. (2013): *Catalunya abans de la Guerra de Successió: Ambrosi Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*. Catarroja/Barcelona, Editorial Afers. Véase también: NADAL, F. (2008): «El mapa d'Ambrosio Borsano (1687)», en BURGUEÑO, J. (ed.): *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (s. XVII-XX)*, Barcelona: Societat Catalana de Geografia, p. XXIII-XXIX.

11 *Recueil des Plans du Roussillon, de Catalogne (...). Par le Sr Pennier, 1719*. Barcelona: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, 2017.

i d'Ardena, conde de Darnius (1667-1727), un militar aristócrata, ferviente defensor de la causa borbónica y autor de una considerable obra cartográfica que ha pasado muy desapercibida porque la mayoría ha quedado manuscrita.¹² Darnius, como Pennier, también dibujó un mapa de gran formato de Cataluña (92 x 105 cm), muy detallado y que también se conserva en los archivos militares franceses. Se trata de la *Carta General del Principado de Cataluña dividida en sus vegueríos con las fronteras de los Reynos de Aragon y Francia dedicada Al Rey Nuestro Señor. V. Nuevamente aumentada y corregida por el Conde de Darnius Gentilhombre de la Cámara de su Majestad*. Fechada hacia 1696, podría haber sido una fuente de información muy valiosa para el mapa de Pennier. Del conde Darnius también se conservan un atlas y unos mapas de corregimientos realizados justo después de la victoria del rey Felipe V sobre Cataluña.¹³ Del conde de Darnius solo se llegó a publicar un mapa de Cataluña justo un año antes de su muerte, en 1726. Tiene un formato de 68 x 98 cm y está rodeado de veintitrés plazas fuertes. Es un mapa muy denso, de difícil lectura y de factura barroca. Se conocen muy pocos ejemplares.

El mapa de Josep Aparici

De toda la cartografía impresa y manuscrita de Cataluña realizada en los últimos años del siglo XVII y los primeros del siglo XVIII, destaca la *Nueva descripción geographica del Principado de Cataluña* de Josep Aparici, que se publicó en 1720.¹⁴ Este mapa abandona definitivamente la errónea forma abombada del perfil de la costa catalana que habían popularizado principalmente las ediciones francesas y establece un perímetro

del Principado en forma de triángulo mucho más correcto. Incluye un gran número de topónimos, sobre todo de villas y ciudades, con una situación geográfica muy precisa y una grafía mucho mejor que la que aparecía en los mapas precedentes, que se habían ido afrancesando en relación con aquel primer mapa de Vrients de hacía más de un siglo. Es un mapa de gran formato (118 x 132 cm), realizado a una escala aproximada de 1:220 000, lo que le permitió incorporar una gran cantidad de información. Todo el mapa está rodeado de una graduación en coordenadas geográficas con longitud probablemente en el meridiano en la isla canaria de El Hierro. El mapa da las equivalencias en una escala gráfica expresada en «leguas españolas» y «leguas de 3000 passos». Como es bien sabido, todavía se tardaría siglos en unificar las medidas de todo tipo.

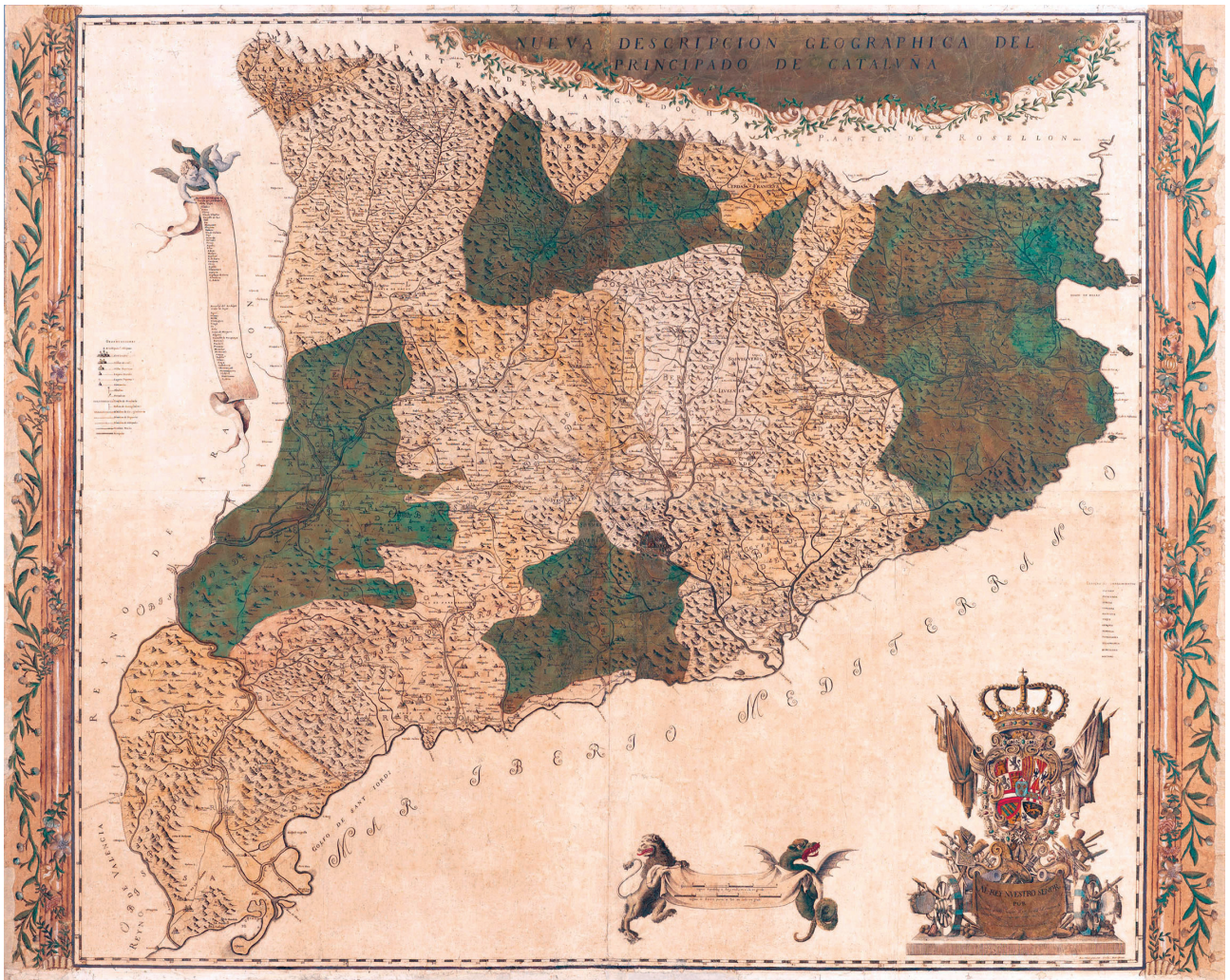
Aparici dibujó el mapa a partir de los conocimientos propios adquiridos en numerosos viajes por la geografía catalana. Estableció la frontera pirenaica en el límite marcado por el Tratado de los Pirineos pero, mientras que el Rosellón y el Vallespir ya no aparecen dibujados en el mapa, sí que dibujó la Cerdaña francesa, con el límite entre los dos reinos bien marcado, tal vez para no partir esa unidad geográfica, dividida por acuerdos políticos. También aparecen Andorra y la Val d'Aran, esta última ya bien incorporada al mapa de Cataluña.

El mapa también incorpora el dibujo de las divisiones administrativas internas. Aunque en este caso, transcurrieron unos cuantos años desde que Aparici tuvo el mapa listo hasta que finalmente lo pudo publicar y, entremedio, se produjo el cambio de entes territoriales. Las 15 veguerías y 9 subveguerías existentes hasta entonces fueron sustituidas, por el Decreto de Nueva Planta de 1716, por 12 corregimientos más la Val d'Aran. Sin embargo, la delineación inicial de las veguerías quedó obsoleta antes de la publicación del mapa y el cartógrafo tuvo que introducir, de prisa y corriendo, la nueva división, marcada con una línea específica, y tuvo que incorporar una relación

12 MONTANER, C. (2007): «Els mapes setcentistes de Catalunya del comte de Darnius», en *Mètode, Revista de la Universitat de València*, 53, p. 105-113.

13 Ambas obras se conservan en el Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/search/searchterm/Darnius>.

14 Un ejemplar de este mapa forma parte de la colección del Museu d'Història de Catalunya.

Mapa de Josep Aparici: "Nueva descripcion geographica del principado de Catalvña" Barcelona 1720.
© de la fotografía: Museu d'Història de Catalunya (David Campos)

de las cabezas de corregimientos, en una lista muy sencilla que hace pensar en un añadido de última hora. También aparecen los obispados, denominados con un tipo de letra específico y con una lista, esta ya mucho más trabajada, en forma de orla sostenida por un angelote o *putto*, con las rectorías del obispado de Lleida, situadas dentro del obispado de Urgell, y las del arciprestado de Àger. Aparici, demuestra así que conocía muy bien la organización territorial de la Iglesia.

Además de las líneas divisorias, el dibujo de los elementos del mapa sigue una tradición pictórica que viene de lejos y que precisamente en aquellos años empezaba a experimentar cambios. Aparici, siguiendo los modelos precedentes, dibujó el relieve con montañas dispersas vistas de perfil, con sombreado y luz del oeste. El mayor número de montañas indica, obviamente, las zonas más montañosas y también distingue diferentes alturas, de forma que en la línea de los Pirineos son más altas. De entre todas ellas destaca Montserrat, con el dibujo del macizo coronado de cruces y el santuario, centrado con una imagen muy grande de la Virgen y la inscripción «O Benitos sub tuum presidium» (Bendecidos bajo tu protección).

Un elemento muy importante del mapa es el dibujo de los caminos. Recordemos que los primeros mapas de Cataluña solo dibujaban los ríos principales, con la indicación de los puentes para cruzarlos. No fue hasta 1687, momento en que Bolsano acabó su mapa, al cual nos hemos referido anteriormente, cuando se dibujó la red viaria, y la última aportación en este sentido fue la de Oleguer de Taverner, conde de Darnius. No existe un estudio comparativo entre los caminos dibujados por Aparici y los dibujados por Oleguer de Taverner, pero sus contribuciones pusieron al día el conocimiento sobre la red viaria catalana. En todo caso, el trazo bien claro de los caminos dibujados por Aparici se contrapone al dibujo recargado y difícil de seguir del mapa del conde de Darnius.

Ese cañamazo de montañas en perfil, ríos y caminos del mapa de Aparici le sirvieron

de base para situar las ciudades, villas, lugares, santuarios, abadías y fortalezas, categorizadas en una leyenda explicativa. La situación, con muy pocos errores, de multitud de lugares es una de las riquezas del mapa. Aparici, que, como veremos más adelante, escribió unos textos geográficos, conocía muy bien los lugares que cartografiaba y ello se refleja en el mapa. Los núcleos urbanos están dibujados con una vista en perfil con tres campanarios para las ciudades, dos para las villas grandes, uno para las villas medianas, y un núcleo y un campanario más pequeño para las villas pequeñas. Las aldeas se dibujan con un círculo. El mapa está repleto de estos símbolos que sitúan las poblaciones y van acompañados por los topónimos correspondientes, escritos con la pronunciación catalana y con una grafía clara. El dato anecdótico es que el autor, originario de Caldes de Montbui, añadió bajo del topónimo de su villa natal: «Patria del autor».

El mapa de Aparici se imprimió en 1720 y es el primer mapa impreso del que tenemos noticia hecho por un catalán. En la parte superior y sin ningún tipo de decoración, se encuentra el título *Nueva descripcion geographica del Principado de Cataluña*. En la parte inferior dibujó el escudo de armas de Felipe V con una dedicatoria: «Al Rey Nuestro Señor por Joseph Aparici Geografo de S. M., natural del Principado de Cataluña». Y a continuación añadió los datos de la edición: «Con privilegio por veinte años en el de 1720. En Barcelona en Casa Juan Pablo Martí en la Plaza de San Jayme». En la parte inferior, aparecen dos bestias, un león y un dragón o grifo, que sostienen un lienzo con las escalas gráficas. El grabado del mapa es obra de Antoni Sabater y tuvo que imprimirse en cuatro hojas, debido al gran formato del documento. Aparici obtuvo una subvención de las autoridades para llevar a cabo la publicación y se le otorgó el título de geógrafo del rey, tal como figura en el mapa.

No se sabe cuántos ejemplares de esta edición se imprimieron, pero sí que sabemos

que actualmente se conocen muy pocos.¹⁵ Sin embargo, casi sesenta años más tarde, el mapa seguía vigente, de forma que en 1769 se hizo una segunda edición. El mapa es prácticamente igual pero cambia la dedicatoria: «Dedicòse en 1720 a la Magestad del Señor Rey Don Felipe V. Por el Autor D. Josef Aparici, su Geografo. Dase otra vez al Publico, añadidos algunos lugares, el presente año de 1769». A la vista de que en esta edición figura explícitamente el nombre del rey Felipe V, a diferencia de la edición anterior, y también consta el mismo grabador que en la anterior, casi podemos asegurar que se aprovecharon las planchas existentes. Queda todavía pendiente hacer un estudio comparativo de ambas ediciones para detectar estos añadidos a los que se refiere la nueva cartela.

La edición del mapa de Cataluña de Aparici de 1769 tuvo mucha más difusión, como se deduce del hecho de que han llegado hasta hoy en día muchos ejemplares. De hecho, el mapa tuvo vigencia hasta bien entrado el siglo XIX, cuando encontramos mapas impresos de Cataluña claramente inspirados en el mapa de Aparici, como el de Ramon Yndar de 1835 o el de Pascual Porta y Margarit de 1873, ambos ya con las divisiones provinciales pero con un dibujo del mapa, calcado del de Aparici.

Pero ¿quién era Josep Aparici? Diversos geógrafos e historiadores han estudiado su figura.¹⁶ Nos encontramos antes un funcionario de tesorería que, por motivo de trabajo, realizó muchos desplazamientos por el Principado con las tropas reales. Ello le

permitió conocer la geografía del país de primera mano, de forma que fue redactando textos donde describía las comarcas, los obispados, los pueblos..., al tiempo que daba noticia de temas económicos, como las rentas agrícolas o del textil. Se trata de unos textos manuscritos conservados en la Biblioteca de Cataluña, redactados en catalán y en castellano entre 1708 y 1715. El primero, con el título *Descripción y Planta del Principado de Cataluña echa por Joseph Aparici Mercadel, cuya mapa esta escrita aparte desumano habiendo visto y midido todo lo que en ella se alla trabajado*, fue publicado en 1946, junto con una segunda Descripción, por el geógrafo Salvador Llobet.¹⁷ Un tercer texto, que es un resumen en catalán del primero, dirigido al marqués de Trivé, fue publicado por la Sociedad Catalana de Geografía.¹⁸ Como introducción de este último texto, el geógrafo Jesús Burgueño¹⁹ deshizo algunos errores, como es el del segundo apellido del cartógrafo, rebautizado años después como Mercader cuando en realidad se llamaba Fins, y presentó un resumen de su trayectoria profesional ligada a los acontecimientos políticos. Se ha tildado a menudo a Aparici de *botifler* (partidario de Felipe V) en el conflicto de la guerra de Sucesión, pero todo parece indicar que las circunstancias profesionales lo llevaron a trabajar por la corona borbónica cuando las tropas internacionales abandonaron a los austracistas y precipitaron el final de la guerra a favor de Felipe V. Fue así como acabó trabajando con José Patiño en la implantación del nuevo catastro surgido a raíz del decreto de Nueva Planta.

No obstante, hay que tener en cuenta que Aparici dibujó el mapa de Cataluña cuando trabajaba para los Habsburgo y que tal vez fuera un encargo del propio archiduque Carlos. De hecho, todo parece indicar que en 1708 ya tenía el mapa muy acabado.

15 En los fondos públicos de Cataluña solo tenemos conocimiento de dos ejemplares de esta primera edición en el Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (uno de los cuales proviene del Centre Excursionista de Catalunya) y un ejemplar en el Museu d'Història de Catalunya.

16 Véase un buen resumen de lo que se ha dicho sobre este cartógrafo en: BURGUEÑO, J. (2008): «Josep Aparici, geògraf del rei», en BURGUEÑO, J. (ed.) (2008): *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (s. XVII-XX)*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.

17 LLOBET, S. (1946): «Una descripción geográfica del principado de Catalunya por José Aparici en el siglo XVIII». *Hispania*, 6, p. 635-669.

18 BURGUEÑO, J. (2008): *op. cit.*

19 BURGUEÑO, J. (2008): *op. cit.*

Así pues, el mapa era útil para los dos pretendientes al trono. Sea como fuere, cabe decir que el mapa de Aparici proporcionó la moderna imagen cartográfica de Cataluña a partir del siglo XVIII.

Después del mapa de Aparici

A partir del siglo XVIII, las técnicas cartográficas dejaron de ser pictóricas y pasaron a ser más precisas y geométricas. Los avances en las técnicas de medida, la confección de nuevos aparatos de medida o la aparición de nuevos temas susceptibles de ser dibujados en un mapa, abrieron nuevos horizontes en la cartografía. Dentro de este nuevo panorama tenemos que incluir una integración progresiva de un número de usuarios cada vez mayor. Si la lectura de mapas hasta ese momento quedaba reducida a un núcleo muy restringido de la población, a partir de la segunda mitad del siglo XIX se inició un proceso de generalización entre la población. Políticas como la escolarización obligatoria, pero también fenómenos como el turismo, acercaron los mapas a muchas personas.

En Cataluña, circunstancias propias como un movimiento relevante de renovación pedagógica o la expansión de un fenómeno como el excursionismo marcaron definitivamente un conocimiento suficientemente extenso de la lectura de mapas. Sin embargo, fue en el marco de la Renaixença cuando la imagen del mapa de Cataluña se convirtió en un símbolo del país.

En el siglo XXI vivimos una nueva transformación: la revolución digital. En un momento de inmediatez en el que, con el móvil, todos tenemos un mapa del mundo en el bolsillo, es bueno detenerse ante el mapa de Josep Aparici y redescubrir un territorio que al cartógrafo le costó más de veinte años dibujar y publicar, pero que cambió la imagen cartográfica de Cataluña. ●

Josep Aparici's map in the context of the cartography of Catalonia until the 18th century

Carme Montaner Garcia

The first maps of Catalonia

Catalan lands appeared on general maps of the Mediterranean or the Iberian Peninsula during medieval times, often with written place names and vignettes of cities, as seen on nautical or portolan charts.¹ However, maps specifically depicting the Principality did not emerge until the late 16th century. Interestingly, the earliest known maps of Catalonia were printed in the early 16th century. The cartography history of Catalonia therefore began with the invention of the printing press, which profoundly transformed the tools for producing and distributing knowledge.

In the mid-15th century, the emerging publishing industry, mainly located in the Netherlands and Germany, initiated the printing of engravings that reproduced maps and landscapes. European monarchies were concurrently expanding into America and Asia, while a bourgeoisie class was emerging with a desire to acquire knowledge about these new territories. Consequently, atlases swiftly circulated that comprised maps and visual representations of the whole world, and these became exceedingly popular.

The earliest known map to feature Catalonia in the title was printed in Cologne in 1595. Titled *Aragonia et Catalonia / Aragón y Cataluña*, it encompasses the entirety of Catalonia,

stretching from the Ebro valley to the Cantabrian Sea and as far south as the city of Valencia. The drawing of this area is so cluttered that the Catalan territory extends over a significant portion of the document, and it depicts a vast number of Catalan place names. Only rivers and select mountain ranges are depicted in profile. It is a diminutive map (measuring 15 x 22 cm) characterised by rudimentary line work and tailored to be used as an illustration in a published work. The map is accredited to the German cartographer Jean Matal, alias Johannes Metellus (1517-1597), a geographer and humanist in the court of Philip II. A successive edition, dated 1598, is also documented.²

Nevertheless, the earliest map representing Catalonia is only traceable to the beginning of the 16th century. The map is a large-format, six-sheet publication from Antwerp, believed to have been created around 1602. Jan Baptista Vrients (1552-1612) is named as the publisher and only one extant copy exists, currently housed in the Bibliothèque Nationale de France.³ The descriptive accuracy of the map is surprising. The main Catalan rivers are depicted on it, and it locates a large number of towns and cities in an extremely reliable manner. It is immediately evident that extensive geographical knowledge was necessary for creating this map, and it is unlikely that an Antwerp publisher possessed such expertise. The cartouche, located in one corner of the map, provides essential information relating to the map's production. In it, the publisher

---

1 PUJADES I BATALLER, Ramon J. (2007): *Les cartes portolanes: la representació medieval d'una mar solcada / Portolan Charts: the Medieval Representation of a Ploughed Sea*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans & Institut Europeu de la Mediterrània (bilingual Catalan-English edition).

---

2 A copy can be seen at: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/3892/rec/1>

3 Bibliothèque Nationale de France (Ge DD 5896).

Map created by Jan Baptist Vrients, 1608: "*Cataloniæ Principatus novissima et accurata descriptio*"

© de la fotografia: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC)

Considered the first printed map of Catalonia. Only one copy is known: that of the Blibliothèque Nationale de France, département des Cartes et Planes (GeDD 5896 Res).

dedicates the map to the deputies and auditors of the Generalitat de Catalunya. The toponymic correction indicates that this document's data was sourced directly from the Principality. Therefore, it can be inferred that the government commissioned this map, albeit in a curious move since only one copy was printed.

This initial map of Catalonia remained significant despite its age. Vrients, the publisher who took over from the renowned publisher Abraham Ortelius (1527-1598) and his famous atlas *Theatrum Orbis Terrarum*, reduced it and transformed it into a book format (38 x 49 cm). This reduced version of the Catalonia map was incorporated into the 1603 editions of *Theatrum* and was frequently circulated until Vrients passed away in 1612.⁴ The map of Catalonia, available in Latin, Spanish, French and Italian editions, is a two-sheet piece that originally appeared along with a descriptive text on its back. The map was later replicated – with very few variants – and reproduced in most of the atlases created by renowned Flemish printers in the 17th century. Thus, we find the map of Catalonia printed in the atlases of the prestigious printers of Mercator, Blaeu, Hondius and Janssonius. Almost sixty editions of maps of Catalonia were published based on Vrients' reduced model between 1613 and 1675.⁵ This was the cartographic image of Catalonia in the first half of the 17th century.

French publishers take over

The Reapers' War marked a significant turning point in the cartographic history of Catalonia. The region was the stage for numerous battles against an ubiquitous foe:

---

4 GALERA, M. & CASASSAS, A. (2001): *Els mapes del territori de Catalunya durant dos-cents anys, 1600-1800*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.

5 MONTANER, C. (2011): "'Catalonia' de Johannes Janssonius i Henricus Hondius, un model de mapa imprès de Catalunya a la primera meitat del segle XVII", in *10 Mapes de Catalunya (1606-1906)*. Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya & Rafael Dalmau editors, pp. 21-32.

the French monarchy's army. This army was quick to recognise the importance of precise territorial mapping and subsequently established a military engineering corps in 1691 to improve their techniques. French expansion into much of Europe provided the French military archives with a plethora of geographical data from across the continent. This was subsequently leveraged to create a private publishing industry. Over time, French cartographic publishers surpassed the influential publishing industry of the Netherlands.

The onset of French cartography in Catalonia is marked by Sébastien de Pontault, *sieur de Beaulieu* (c. 1612-1674), a military officer who focused on depicting war scenes and established a successful private publishing firm to publish and distribute the drawings he had created throughout Europe. He published fourteen small format atlases known as *Petits Beaulieu*, of which two refer to Catalonia. Numerous Catalan towns and cities were reproduced, with many of them being the earliest known cartographic representations. In addition to his small-format map of Catalonia, Sébastien de Pontault also authored the *Grand Beaulieu*, a series of large-format maps and landscapes that famously feature a view of Barcelona. His comprehensive body of work represents the initial great cartographic representation of Catalonia, with numerous editions produced following his passing.

From this point onwards, France's inclination to create and distribute maps of Catalonia grew considerably, persisting with varying degrees of intensity until the early 19th century. Among the most prominent French publishers during the latter half of the 17th century in Catalonia were the Sansons, namely father Nicolas Sanson (1600-1667) and his son Guillaume Sanson (1633-1703). After the first maps of Catalonia in the 1640s, which were created by Jean Boisseau's workshops in 1642 and by Christophe Tassin in 1645, the Sanson maps were the most renowned. In fact, Nicolas Sanson published a map in 1660, just one year after the Treaty of the Pyrenees, depicting the new border in

the north of the Principality of Catalonia. It was titled *Principaute de Catalogne, divisée en neuf dioeceses et en dix-sept vegueries &c., mais le comté de Roussillon ou est l'evesché d'Elne, transferé a Perpignan..., ...ou sont les veguerie de Perpignan, souveguerie de Valspir, veguerie de Villefranque en Conflans, souveguerie de Capsir, encor le val de Carol, la Torre de Cerdagne, &c. dans le comté de Cerdagne, sont a present reunis a la France.*⁶ Sanson had precise knowledge of which Catalan territories had come under the control of the French monarchy, and with this map he contributed to the dissemination of this new border. The map first appeared in an atlas called *Cartes generales de toutes les parties du monde*, which was printed at the Pierre Mariette workshops in Paris.

Sanson's maps, along with others generally made in France during this time, display a distortion of the Principality's perimeter. They appear widened and position Barcelona and Tarragona on a common parallel, creating an unmistakable inflated appearance. Furthermore, there was a strong imposition of French place names, which, for an extensive period of time, tended to overshadow the transcription of Catalan place names. All of these maps underwent numerous editions and reprints, not just in France but also in other countries, resulting in copies of varying degrees of accuracy.

In 1696, Guillaume Sanson produced a larger format map of Catalonia entitled *La Catalogne, sous le Nom de laquelle sont compris la Principauté de Catalogne, et les Comtés de Roussillon et de Cerdagne. Divisés en leurs Vigueries*. It is evident that even after numerous years since the Treaty of the Pyrenees was signed, the map of Catalonia identifies the northern counties that were under French sovereignty, which were still considered to be part of the Principality. In contrast, many of these maps exclude the Vall d'Aran region as it was regarded as part of Gascony. Only in the early 18th

century were political boundaries established to delimit territorial borders.

This exceptional French cartographic production surpassed the concurrent actions of the Hispanic monarchy. The cartographic production of the Spanish army, which was mainly focused on America, created only a few maps, and most of these remained unpublished. The military engineers from Milan, who worked under the orders of the King of Spain, undoubtedly produced the most outstanding cartographic work. There was, however, an exceptional case: Ambrosio Borsano (1633-1708), one of these engineers, personally drew a detailed, large-format map of Catalonia (238 x 293 cm). It contained all the data he had compiled in the successive war campaigns in which he had participated. After settling in Catalonia, he drew a splendid map, which he finished in 1687. He presented it to the King with a request for publication. Unfortunately, his appeal was declined, and the cartographic exhibit that he had exhibited to the King was negligently consigned to oblivion in the royal premises. Fortunately, it has been preserved until today and is presently safeguarded in the National Library of Spain.⁷

Unlike the printed maps discussed thus far, the Borsano map is a manuscript map of considerable size. It not only depicts the waterway network, but also the road network and classifies populated areas – referred to as settlements – according to their military or political significance, and whether they are capitals, among other factors. The map displays 21 fortified towns, with some depicted in ground plan and others in profile, and it is dedicated to King Charles II. It is unequivocally the most remarkable example of 17th-century cartography in Catalonia.⁸

6 A copy can be seen at: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/1769/rec/1>

7 National Library of Spain (BNE, MR/43/0): <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000036323&page=1>

8 BOSSI, Paolo & NADAL, Francesc (2017): "Ambrosio Borsano: un exponente de la escuela de ingeniería militar de Milán al servicio de la Monarquía Hispánica (1633-1661)", in *Hispania. Revista Española de Historia*, vol. 77, no. 257, pp. 673-704.

74.30.

Map created by Nicolas Sanson, 1660

“Principaute de Catalogne, divisée en neuf dioceses et en dix-sept vegueries &c., mais le comté de Roussillon ou est l'evesché d'Elne, transferé a Perpignan ... : (cont.) ... ou sont les veguerie de Perpignan, souveguerie de Valspir, veguerie de Villefranque en Conflans, souveguerie de Capsir, encor le val de Carol, la Torre de Cerdagne, &c dans le comté de Cerdagne, sont a present reunis a la France”

Moreover, it features a descriptive text of the Principality, which acts as a comprehensive geography of Catalonia entitled “Discurso general hecho por el Mre. de Campo don Ambrosio Borsano, natural de la ciudad de Milan, Ingeniero Mayor y Qartel Maestre Gen. del Real Exercito de Cattaluña, en que describe toda la carta topografica del Principado de Cattaluña, Condado de Rosellon y Cerdaña” [General discourse by Field Master Ambrosio Borsano, a native of Milan, Major Engineer and Quarter Master Gen. of the Royal Army of Catalonia, on which he describes the entire topographical map of the Principality of Catalonia, County of Roussillon and Cerdanya].⁹ This manuscript is stored at the National Library of Spain, though the Library of Catalonia holds a copy containing a few differences.¹⁰ Despite the significant influence of imprecise French cartography with errors in toponymy and imagery, Borsano’s map failed to gain any traction. It is probable that the Hispanic monarch had no interest in publicising the depiction of Catalan geography on Borsano’s map.

The War of the Spanish Succession provided a definitive boost to the cartography of Catalonia. General maps of Catalonia began to be drawn from the late 17th century with the creation of the corps of military engineers in the French army. In addition, partial maps, particularly of the Empordà and Cerdanya areas, were also produced to support invasion campaigns. On one hand, more detailed maps were drafted, and, on the other, new general maps were published in order to familiarise Europe with the “theatre of war”. The internationalisation of the War

of the Spanish Succession and other highly publicised events, including the siege of Barcelona in 1697 and, notably, that of 1714, created anticipation among a public enthusiastic to observe depictions of the most renowned settings.

Regarding detailed cartography, the French military archives comprise numerous manuscript maps of Catalonia, including several large-format ones, which were drawn by military engineers. One noteworthy figure in this field is Jacques Pennier (1656-c. 1720), who operated as a very busy engineer in the fronts of Extremadura and Catalonia. Pennier left us some exceptional cartographic works, such as *Recueil des plans du Roussillon, de Catalogne (...) et de quelques endroits de France et d’Espagne*, a manuscript from 1719 that includes numerous towns and fortified places, specifically in the Empordà and Roussillon regions.¹¹ He also created the *Carta general del Principado de Cataluña*, titled in both Spanish and French, around 1711, a large-format map that measures 187 x 210 cm. It is noteworthy that the relief of the mountains on this map is no longer depicted pictorially, as previously seen in earlier maps, but with shapes that produce a vertical impression, thus giving the map a fundamentally new appearance.

During this time, it is worth mentioning Oleguer de Taverner i d’Ardena (1667-1727), the Count of Darnius, who was a Catalan cartographer and military aristocrat. Oleguer was a passionate supporter of the Bourbon cause and authored a significant cartographic collection, which remains largely unnoticed as most of it has been left in manuscript form.¹² Like Pennier, Oleguer de Taverner created a highly detailed, large-format map of Catalonia, measuring 92 x 105 cm, which is also

9 BNE MSS/18054.

10 It can be found online on the HISPANA portal or transcribed in MARTÍ ESCAYOL, M. A. & ESPINO LÓPEZ, A. (2013): *Catalunya abans de la Guerra de Successió: Ambrosi Borsano i la creació d’una nova frontera militar, 1659-1700*. Catarroja/Barcelona, Editorial Afers. See also: NADAL, F. (2008): “El mapa d’Ambrosio Borsano (1687)”, in BURGUEÑO, J. (ed.): *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (s. XVII-XX)*, Barcelona: Societat Catalana de Geografia, pp. XXIII-XXIX.

11 *Recueil des Plans du Roussillon, de Catalogne (...). Par le Sr Pennier, 1719*. Barcelona: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, 2017.

12 MONTANER, C. (2007): “Els mapes setcentistes de Catalunya del comte de Darnius”, in *Mètode, Revista de la Universitat de València*, 53, pp. 105-113.

preserved in the French military archives. It is titled *Carta General del Principado de Cataluña dividida en sus vegueríos con las fronteras de los Reynos de Aragon y Francia dedicada Al Rey Nuestro Señor. V. Nuevamente aumentada y corregida por el Conde de Darnius Gentilhombre de la Cámara de su Majestad*. Dating back to circa 1696, it was most likely a very valuable source of information for Pennier's map. Other works by the Count of Darnius that have been preserved are an atlas and maps of townships shortly after King Philip V's victory over Catalonia.¹³ However, out of all his creations, just one map of Catalonia was published only a year before his death in 1726. It measures 68 x 98 cm and has twenty-three fortified squares surrounding it. The map is characterised by its high density, making it difficult to read, and baroque style. Only a few copies of it are known to exist.

Josep Aparici's map

Josep Aparici's *Nueva descripcion geographica del Principado de Cataluña*, published in 1720,¹⁴ is noteworthy among all the printed and manuscript cartography of Catalonia produced during the turn of the 18th century. The map's much more accurate perimeter of the Principality in the form of a triangle definitively abandons the erroneous convex shape of the profile of the Catalan coast, popularised especially by French editions. It encompasses a substantial quantity of place names, predominantly towns and cities, with an exceedingly exact geographical location. Furthermore, the spelling is vastly improved compared to the Frenchified previous maps, which relates to Vrients' initial map over a century ago. The large-format map (118 x 132 cm) was created at a scale of approximately 1:220 000, affording an opportunity to assimilate a significant amount of information. The entire

map is surrounded by a calibration in geographical coordinates that suggests longitude at the meridian on the Canary Island of El Hierro. The map presents equivalences on a graphic scale expressed in "Spanish leagues" and "leagues of 3000 paces". It is widely understood that the process of unifying measurements of all kinds took several centuries.

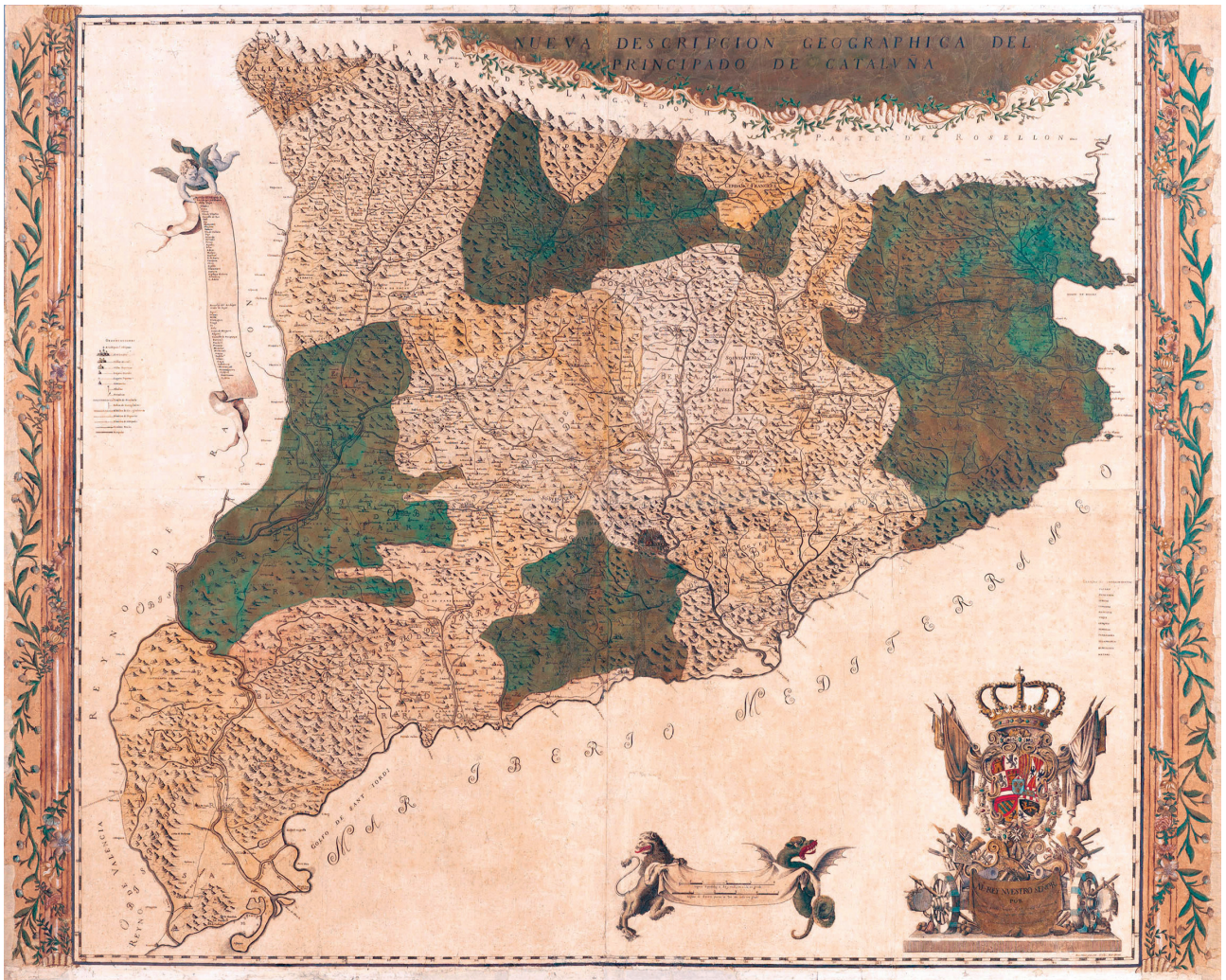
Aparici created the map using knowledge gained from extensive journeys through Catalonia's geography. He set the Pyrenean boundary at the limit established by the Treaty of the Pyrenees. Despite Roussillon and Vallespir not appearing on the map, French Cerdanya is included with a clear boundary between the two kingdoms, most likely due to the absence of political division in this geographical region. Andorra and Vall d'Aran also feature, with the latter already integrated into the map of Catalonia.

The map also features internal administrative divisions, although in this case it took several years from Aparici's completion until he was finally able to have it published. During this time, he found himself having to deal with a change of territorial entities. The 15 *vegueries* and 9 *subvegueries* that had existed until then were replaced by 12 townships in addition to the Vall d'Aran, following the Nueva Planta Decree of 1716. The original delineation of the *vegueries* thus became outdated before publication of the map. Consequently, the cartographer had to swiftly introduce a new division, marked with a specific line. Furthermore, he had to include an account of the "heads of townships", an extremely basic list that suggests its addition was a last-minute inclusion. Bishoprics are also identified with a specific typeface, and a much more elaborate list in the form of edging supported by a cherub or putto includes the rectories of the bishopric of Lleida, located within the bishopric of Urgell, and those of the archpriesthood of Àger. Aparici therefore demonstrated that he was extremely familiar with the territorial organisation of the Church.

Along with the dividing lines, the depiction of the map's elements corresponds with a

13 Boths works are preserved at the Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/search/searchterm/Darnius>.

14 A copy of this map is part of the collection of the Museu d'Història de Catalunya.

Map created by Josep Aparici: "Nueva descripcion geographica del principado de Catalvña" Barcelona 1720.
© of the photograph: Museu d'Història de Catalunya (David Campos)

longstanding pictorial heritage that was presently undergoing changes. In line with the previous models, Aparici illustrated the terrain with scattered mountains viewed in profile, and with shading and light from the west. A greater quantity of mountains denotes obviously more mountainous regions, and he further differentiated distinct heights, resulting in the Pyrenees exhibiting greater elevations. Montserrat stands out with its impressive depiction of the massif adorned by crosses, as well as the sanctuary. The focal point of which was the enormous image of the Virgin, encircled by the inscription “O Benitos sub tuum praesidium” (Blessed under thy protection).

One crucial aspect of cartography is the depiction of roadways. It is worth noting that the earlier maps of Catalonia only depicted the main rivers alongside an indication of the corresponding bridges. It was only with the publication of Borsano’s work in 1687 that the network of roads was delineated on a map. The latest significant addition in this regard came from Oleguer de Taverner, the Count of Darnius. No comparative study has been conducted on the roads surveyed by Josep Aparici and Oleguer de Taverner, yet their work has brought the knowledge of the Catalan road network up-to-date. The crisp outline of the roads charted by Aparici contrasts sharply with the cluttered and confusing map depicted by the Count of Darnius.

The tapestry of mountains in profile, rivers and roads on Aparici’s map provided a foundation for identifying cities, towns, villages, locations, sanctuaries, abbeys and fortresses, all classified in a clear key. One of the primary strengths of the map is the accurate placement of a substantial number of sites. Aparici, who, as we shall see later, authored multiple geographical works, demonstrated his profound knowledge of the mapped sites through the creation of his map. Urban centres are depicted in profile, with three bell towers for cities, two for large villages, one for medium-sized villages, and a central nucleus and smaller bell tower for small villages.

The villages were represented in circular form. The map features a plethora of these symbols pinpointing cities and accompanied by their corresponding place names, written in clear Catalan pronunciation. Interestingly, the author, hailing from Caldes de Montbui, included the phrase “Patria del autor” [the author’s homeland] beneath the name of his hometown.

Aparici’s map was printed in 1720 and is the earliest known printed map created by a Catalan. Its completely unembellished title can be found at the top: *Nueva descripcion geographica del Principado de Cataluña*. Aparici dedicated the map to King Philip V and added his coat of arms at the bottom, with an inscription in Spanish: “Al Rey Nuestro Señor por Joseph Aparici Geografo de S. M., natural del Principado de Cataluña” [To the King Our Lord by Joseph Aparici HM Geographer, native of the Principality of Catalonia]. This was followed by the edition’s details: “Con privilegio por veinte años en el de 1720. En Barcelona en Casa Juan Pablo Martí en la Plaza de San Jayme” [With privilege for twenty years in the year 1720. In Barcelona at Casa Juan Pablo Martí in the Plaza de San Jayme]. Two beasts can be seen at the bottom: a lion and a dragon or griffin holding a canvas with graphic scales. The cartographic engraving was carried out by Antoni Sabater and, due to the document’s sizeable format, had to be printed on four sheets. Aparici secured a grant from the authorities for its publication and was issued the title of royal geographer, as indicated on the map.

The quantity of printed copies of this edition remains uncertain, as only a scarce few are extant today.¹⁵ However, the map persisted in print for nearly six decades, and a second edition was consequently issued in 1769. The map is virtually identical, save for the change in dedication: “Dedicòse en 1720

---

15 We are only aware of two copies of this first edition in the public holdings of Catalonia: one at the Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (one of which comes from the Centre Excursionista de Catalunya) and a copy at the Museu d’Història de Catalunya.

a la Magestad del Señor Rey Don Felipe V. Por el Autor D. Josef Aparici, su Geografo. Dase otra vez al Publico, añadidos algunos lugares, el presente año de 1769” [Dedicated in 1720 to His Lord King Philip V. By the author D. Josef Aparici, his Geographer. Given again to the Public, with the addition of several places, this year of 1769]. It is evident that the name of King Philip V is explicitly stated in this edition, whereas it was not in the previous one. The same engraver is credited as in the earlier map, almost certainly indicating that the existing plates were used. A comparative analysis of the two editions is required to identify the additions mentioned in the new cartouche.

The much more widespread distribution of Aparici's 1769 map of Catalonia is evident from the survival of numerous copies to this day. It remained influential well into the 19th century, inspiring subsequent printed maps of Catalonia, including Ramon Yndar's 1835 map and Pascual Porta i Margarit's 1873 map, both of which had already incorporated provincial divisions, although they reproduced the map's design from Aparici's.

But who was Josep Aparici? This individual, extensively studied by geographers and historians,¹⁶ was a treasury official who travelled around the Principality with the royal troops as part of his job. This allowed him to personally acquaint himself with the geography of the country, leading to his authorship of texts describing counties, bishoprics, villages and more, while additionally reporting on economic matters such as agricultural and textile revenues. These manuscripts, dating from 1708 to 1715 and written in Catalan and Spanish, are archived at the Library of Catalonia. The first manuscript, entitled *Descripción y Planta del Principado de Cataluña echa por Joseph Aparici Mercadel*, cuya mapa esta

escrita aparte desumano habiendo visto y midido todo lo que en ella se alla trabajado, was published in 1946, along with a second *Descripción* by the geographer Salvador Llobet.¹⁷ A third text, written in Catalan and dedicated to the Marquis of Trivé, was released by the Catalan Geographical Society.¹⁸ In the introduction of this last text, the geographer Jesús Burgueño¹⁹ corrected multiple mistakes, including the second surname of the cartographer, who was later known as Mercader but was originally named Fins, and he provided a summary of the cartographer's professional career intertwined with political events. Aparici has frequently been labelled a *botifler* [supporter of Philip V] during the War of the Spanish Succession. However, it is apparent that his professional circumstances led him to work for the Bourbon crown once the international troops deserted the Austracists and facilitated the conclusion of the war in Philip V's favour. Consequently, he ended up working with José Patiño in the implementation of the new cadastre that was introduced as a result of the Nueva Planta Decree.

It should be noted, however, that Aparici created the Catalonia map during his employment under the Habsburgs, and it is presumed that it was commissioned by Archduke Charles himself. In fact, all indications suggest that the map was quite ready by 1708 and was therefore useful for the two pretenders to the throne. Aparici's map ultimately provided the contemporary cartographic representation of Catalonia from the 18th century onwards.

After Aparici's map

Cartographic techniques transitioned from being primarily pictorial to becoming more precise and geometric during the 18th century. This change can be attributed to

---

16 A good summary of what has been said about this cartographer can be found in BURGUEÑO, J. (2008): "Josep Aparici, geògraf del rei", in BURGUEÑO, J. (ed.) (2008): *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (s. XVII-XX)*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.

---

17 LLOBET, S. (1946): "Una descripción geográfica del principado de Catalunya por José Aparici en el siglo XVIII". *Hispania*, 6, pp. 635-669.

18 BURGUEÑO, J. (2008): op. cit.

19 BURGUEÑO, J. (2008): op. cit.

advancements in measuring techniques, the development of new measuring devices and the emergence of new subjects that could be represented on a map. These developments opened up new horizons in cartography that necessitated the progressive integration of a growing number of users. If the ability to read maps was previously limited to a very small section of society, a process of democratisation began to occur from the latter part of the 19th century onwards. Policies such as compulsory education, along with the rise of tourism, made maps more widely available to a large number of individuals.

The circumstances relating to Catalonia, including a substantial pedagogical renewal movement or the popularisation of activities such as hiking, definitively indicated a notable proficiency in map reading. However, it was during the *Renaixença* that the image of the Catalonia map became an emblem of the country.

Nowadays, we are experiencing a new change in the 21st century: the digital revolution. In this age of instant access to global maps on our smartphones, it is worth pausing to reflect on Josep Aparici's cartographic contribution. His map not only took over twenty years to create and publish, but it also changed how Catalonia's topography was depicted. ●

